

*Сабій Ю.С., аспірант НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID ID: 0009-0003-2057-049X*

Sabii Yu., adjunct, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

MAIN DIRECTIONS FOR IMPROVING THE STATE YOUTH POLICY IN UKRAINE

У статті розглядаються ключові аспекти державної молодіжної політики, такі як освіта, зайнятість, соціальний захист, участь молоді в політичному житті та міжнародне співробітництво. Основна увага приділяється аналізу наявних проблем і пропозиції рекомендацій щодо їх подолання. Автор прагне виявити ключові напрями, що дадуть змогу покращити ефективність державної молодіжної політики, зробити її гнучкішою та адаптивною до сучасних викликів, а також посилити її вплив на процес становлення та розвитку молоді як активних і відповідальних громадян України. У результаті автором пропонуються конкретні рекомендації щодо поліпшення державної молодіжної політики в Україні, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку молоді та зміцнення її ролі в суспільстві.

Ключові слова: *державна молодіжна політика, соціальний захист молоді, участь молоді в політиці, інтеграційні процеси, молодіжні програми та ініціативи, сталий розвиток суспільства.*

The article examines key aspects of state youth policy, such as education, employment, social protection, youth participation in political life and international cooperation. The main focus is on analyzing the existing problems and offering recommendations on how to overcome them. The author seeks to identify key areas that will improve the effectiveness of the state youth policy, make it more flexible and adaptive to current challenges, and strengthen its impact on the process of formation and development of young people as active and responsible citizens of Ukraine. As a result, the author offers specific recommendations for improving the State youth policy in Ukraine aimed at creating favorable conditions for youth development and strengthening its role in society.

Keywords: *state youth policy, social protection of youth, youth participation in politics, integration processes, youth programs and initiatives, sustainable development of society.*

Постановка проблеми. Сучасні виклики та можливості, що стоять перед Україною, вимагають стратегічного підходу до розвитку молодіжної політики. Молодь являє собою значний ресурс, який необхідно ефективно використовувати для сталого розвитку суспільства. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та соціальних норм, що змінюються, державна молодіжна політика має адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи молодим людям необхідні умови для їхньої повноцінної соціалізації, освіти та професійної реалізації.

Україна, перебуваючи на шляху до інтеграції в європейське співтовариство, стикається з необхідністю модернізації та поліпшення наявних механізмів підтримки молоді. Через це дослідження та аналіз основних напрямів удосконалення державної молодіжної політики в Україні необхідно вивести на якісно новий рівень. Адже проблеми та виклики, з якими стикається українська молодь в сучасних реаліях має довгострокові негативні наслідки викликані військової агресією, а тому потребує розробки шляхів їхнього вирішення через оптимізацію державних програм та ініціатив вже зараз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення та формування молодіжної політики базується на дослідженнях українських учених М. Перепелиці, М. Головенька, М. Головатого, Є. Бородіна. Науковці С. Толстоухова, К. Плоский, В. Барабаш, Н. Черниш, О. Кулик, Л. Кривачук, А. Мінаєв, Ю. Поліщук, М. Дідух, В. Шульга, Ю. Криворученко, Ю. Щотова, Н. Юрій, та ін. досліджують сучасні аспекти реалізації молодіжної політики в Україні та за кордоном. Молодіжну політику як складову європейської соціальної політики в умовах глобалізації досліджували А. Турен, Ю. Платинський, В. Рукавишников, Л. Халман, П. Естер, В. Мошняга, М. Каргалова, М. Минева, О. Холстова, Н. Лукша та ін. Вивченням теорії та практики молодіжної політики у країнах Європи займались західноєвропейські дослідники Р. Томсон, Д. Рош, С. Такер, Р. Флінн, А. Счізеротто, Г. Гаспероні, Д. Галлі, С. Паугам, К. Мантгейм, П. Кваккестейн, К. Лазос, П. Лаурітцен, Ф. Мюллер, М. Харрісон, К. Хартман-Фріч. Молодіжну політику в незалежній Україні було започатковано "Декларацією про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" (1992 р.) та Законом України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (1993 р.).

Постановка завдання. Мета цієї статті – аналіз основних напрямів удосконалення державної молодіжної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Найважливіші напрями державної молодіжної політики визначаються потребами молодого покоління, виявленими за результатами конкретних досліджень. На основі цих потреб вибудовується "дерево цілей" для державної молодіжної політики та її окремих розділів (програм). Алгоритм розробки проекту вдосконалення державної молодіжної політики можна поділити на чотири блоки: чітке обґрунтування мети

(образу цілі); розробка траєкторії руху об'єкта від базового (початкового) стану до заданого; розрахунок швидкості руху та вибір механізму (технологій) регулювання такого руху.

Дерево цілей формується на основі даних системних аналітиків (робочих груп), які узагальнюють результати соціологічних досліджень, інформаційні матеріали. Чітке формулювання цілей підвищує адресність програм державної молодіжної політики та націленість на конкретного споживача.

Молодь не гомогенна, і кожна група має свої потреби та інтереси. Так, основна частина юнаків та дівчат стурбована проблемами особистої безпеки, криміногенністю міст, екологічними загрозами, агресією, корумпованістю чиновників. Стурбованість висловлюють щодо успішності трудової кар'єри, утворення сім'ї, стабільності суспільства та війною.

У забезпеченій частині молоді чітко проявляються установки на успішну кар'єру, високі заробітки, престижні професії, повага оточуючих, турботу про здоров'я та благополуччя сім'ї. Вони цінують свободу, безпеку особистого життя, звикли розраховувати на власні цілі, свою ініціативу, запозитливість, пошук нового.

Загалом молодь має позитивні настанови на працю, освіту, благополуччя. Однак разом з тим вони потребують незалежності та самостійності суджень, можливість самому приймати рішення, віра у власні сили. Бути яскравою індивідуальністю не соромно, а природно. Подібні зміни щодо суспільства до життєвої позиції молодих людей безперечно доводять тенденцію до розуміння самотності молоді як соціального прошарку.

Узагальненими критеріями спрямованості державної молодіжної політики є самореалізація, соціальна захищеність молоді, її добробут, забезпечення сучасних умов навчання, трудової зайнятості, дозвілля. Слід зазначити, що це критерії насправді розглядаються окремо, тоді як автор стоїть на комплексному підході до молодіжної політики, тобто створення умов, за яких не буде необхідності розглядати дані показники окремо один від одного.

У нашій країні цій проблемі приділялася пильна увага. Нині становище має негативну тенденцію, загалом через військову агресію тому державній молодіжній політиці необхідно посилити підтримку тієї групи молоді, яка перебуває в умовах скрутних умовах та не може задовольнити найпростіші соціальні потреби. Як зазначав свого часу М.Вебер, треба дати людям можливість самим подолати період бідності, підтримавши їх за допомогою влади, управління [1].

Ринкові відносини різко підняли у власних очах молоді престиж праці. Праця – це шлях до поставлених цілей, умова успішної кар'єри, добробуту, престижу, це найважливіший засіб самореалізації та самоствердження особистості. Тому проблеми праці, зайнятості залишаються у центрі державної молодіжної політики. Щодо проблемної, невлаштованої частини молоді, то тут основні питання – бідність, здоров'я, злочинність, зайнятість, освіта, до-

звілля тощо. Для кожної території та групи свої пріоритети, свій замовник для державної молодіжної політики.

Як показали у своїх роботах П.Штомпка та П.Бурдьє [2, 3], поведінка молоді визначається рівнем задоволення її первинних потреб, лише після цього "включається" мотивація на ціннісні орієнтації соціального значення. Тому у державній молодіжній політиці настільки важливою є її спрямованість на вирішення проблем виживання найбільш вразливої частини молоді, як правило, із неблагополучних сімей. Автор вважає, що такі пріоритети також важливі і для соціальної безпеки.

На тлі економічної кризи та війни багато молодих людей сповнені тривоги за своє існування, вони бояться за себе та своїх близьких, бояться втратити роботу, стурбовані постійним зростанням цін та послуг, податків, комунальних платежів, тарифів. У таких умовах, як свідчать соціологічні опитування, частина молоді втрачає свої життєві орієнтири, сенс свого життя, починає "жити вдень", остерігається соціальних контактів, не довіряє влади, емігрує. Без подолання подібних соціальних негативізмів неможливо вести мову про діючу систему соціальної безпеки. Актуальність пошуків досягнення соціальної безпеки молоді підтверджується наведеними вище проблемами. Диференціація суспільства посилює це становище. Очевидним є "розкол" суспільства на успішних підприємців, фінансистів, банкірів, промисловців, торговців - і малозабезпечені верстви. Про це говорять багато вчених, політиків, журналістів. Державна молодіжна політика має розкрити молоді привабливість чесної праці, престижність професій. Це стане її "критеріями вибору життєвого шляху" [4].

Вироблення загальнодержавного підходу до здійснення молодіжної політики загалом та формулювання перспектив розвитку диктує необхідність удосконалення концептуальних підходів до здійснення державної молодіжної політики в Україні. Такий загальнодержавний підхід діє паралельно до завдань соціальної безпеки. Автор підтверджує свою позицію комплексного підходу до вирішення проблем молодіжної політики. Цілісне здійснення державної молодіжної політики повною мірою відповідає цілям соціальної безпеки.

Нове бачення державної молодіжної політики в Україні виходить із необхідності створення основи сталого економічного та духовного розвитку; забезпечення гідного життя народу; зміцнення та розвитку генофонду; ефективної системи соціальної безпеки.

Державна молодіжна політика представляє собою комплекс заходів правового, фінансово-економічного, наукового, інформаційного та кадрового характеру, спрямованих на створення необхідних умов для молоді, що дозволяють їм вибирати свій життєвий шлях, реалізовувати свої можливості та інтереси, а також брати відповідальну участь у відродженні України. Державна молодіжна політика будується на наступних принципах:

1) пріоритетності державної підтримки молоді на етапі соціального, культурного, духовного та фізичного розвитку, вибору життєвого шляху; 2) взаємної відповідальності: держави – за дотримання прав та законних інтересів молоді; молодих громадян - за реалізацію ними конституційних прав та обов'язків. З урахуванням сучасних проблем українського суспільства є необхідним розширити та актуалізувати здійснення державної молодіжної політики за такими пріоритетними напрямками та основними механізмами їх реалізації. Різноманітна система рекомендованих заходів передбачає сприяння, підтримку молодих громадян у розв'язанні тих чи інших завдань, створення відповідними структурами необхідних умов для самореалізації молоді у тій чи іншій життєвій сфері, залучення юнаків та дівчат до формування та реалізації державної молодіжної політики на всіх рівнях.

Визначення пріоритетних напрямків та основних механізмів реалізації державної молодіжної політики має враховувати: 1) актуальність та специфіку соціальних проблем молоді, включаючи різні вікові, професійні та інші групи молодих громадян; 2) реальні можливості держави та досягнуті результати у здійсненні соціально-економічної політики, зокрема у сфері державної молодіжної політики; 3) визнання молоді як стратегічного ресурсу для сталого соціально-економічного розвитку, зміцнення демократичної правової держави та громадянського суспільства; 4) забезпечення високої якості життя населення та соціальної безпеки українського суспільства.

Пріоритетами державної політики щодо молоді мають бути виховання громадянина, який піклується про збереження традицій, активно бере участь у державному та громадському житті, у функціонуванні правової держави та громадянського суспільства. Цей громадянин повинен мати освіту, що відповідає сучасним потребам матеріального та духовного виробництва, бути кваліфікованим спеціалістом, підприємцем та обізнаним споживачем. Також важливо, щоб він був морально та фізично розвиненим, вів здоровий спосіб життя та був відповідальним сім'янином, який піклується про виховання наступних поколінь.

У формуванні та реалізації державної молодіжної політики є необхідним виділити такі основні напрями та механізми:

1. Державна підтримка молоді у сфері освіти, виховання та розвитку включає: 1) формування та реалізацію заходів для створення сприятливих умов здобуття освіти молодими громадянами, які навчаються у державних та муніципальних освітніх закладах середньої, вищої та післядипломної професійної освіти, як на бюджетній основі, так і на договірній основі з оплатою навчання; 2) розробку та здійснення довгострокових заходів для забезпечення зайнятості випускників професійних освітніх закладів та підтримки їх стабільної, повноцінної трудової діяльності; 3) розробку та реалізацію заходів для підтримки та заохочення талановитої молоді у галузях освіти, науки, техніки та культури; 4) координацію та підтримку діяльності

молодіжних та дитячих громадських об'єднань у сферах патріотичного, духовно-морального, екологічного виховання, профорієнтаційної роботи та споживчої освіти; 5) підтримку та розвиток різних форм виховної роботи у спеціалізованих установах, закладах додаткової освіти тощо.

2. Сприяння забезпеченню економічної самостійності молодих громадян та реалізації їх трудових прав та обов'язків.

Для сприяння та підтримки молоді у сфері працевлаштування та зайнятості, підприємницької діяльності потрібно створювати умови, що активізують творчий та діяльнісний потенціал молоді та здійснювати комплекс заходів за такими напрямками:

– створення умов для зайнятості молоді, у тому числі розробка та вжиття заходів щодо квотування робочих місць для молоді;

– підтримка спеціалізованих організацій, що займаються сприянням зайнятості, професійною орієнтацією, підготовкою та перепідготовкою молоді, включаючи центри тимчасової та сезонної зайнятості молоді, молодіжні біржі праці та молодіжні об'єднання;

– створення інфраструктури, що забезпечує участь молоді в підприємстві, і підтримка вже функціонує інфраструктури, що надає весь спектр послуг у сфері сприяння та підтримки участі молоді в підприємстві;

– розвиток інтересу молоді до самостійної підприємницької діяльності, розробка та поетапне впровадження мотиваційних механізмів, створення навчальних підприємств та студентських виробництв.

3. Відпрацювання механізмів вирішення житлових питань молодих сімей. У сучасних економічних умовах потрібна продумана та реалістична політика надання державної допомоги молодим сім'ям у придбанні чи будівництві житла, що у свою чергу дозволить вплинути на репродуктивну поведінку молоді, закріплення молодих спеціалістів у різних секторах економіки. Механізми державної підтримки молодих сімей у вирішенні житлових питань полягають у наступному: 1) удосконалення законодавства з питань підтримки молодих сімей у будівництві та придбанні житла (щодо здійснення субсидування, цільового пільгового кредитування, іпотечного кредитування, щодо впровадження механізмів оренди державного та муніципального житла та інших), покращення житлових умов для молодих незаможних сімей; 2) розробка та реалізація заходів щодо підтримки ініціатив молодих громадян, руху молодіжних житлових комплексів, інших молодіжних об'єднань та інших організацій щодо будівництва доступного житла для молоді; 3) формування фінансових та інвестиційних ресурсів для забезпечення молодих сімей упорядкованим житлом.

4. Державна підтримка молодих сімей передбачає такі заходи:

– розробка та прийняття програм державної підтримки молодих сімей, особливо малозабезпечених, для надання їм матеріальної та іншої допомоги

у вирішенні соціально-економічних і побутових проблем, забезпеченні зайнятості молодих батьків і формуванні здорового способу життя;

– організація просвітницької роботи з молодими громадянами з питань репродуктивного здоров'я, безпечного материнства, виховання та розвитку забезпечення дітей, організації сімейного та дитячого відпочинку;

– формування системи соціальних служб з метою розширення сфери освітніх, медико-соціальних, соціально-правових, психолого-педагогічних, інформаційних, консультаційних та інших послуг молодим сім'ям для забезпечення охорони здоров'я, освіти, виховання та розвитку дітей, соціального захисту, соціальної адаптації та реабілітації молодих громадян, які перебувають у скрутній життєвій ситуації.

5. Державна підтримка молодих громадян, які опинилися у важкій життєвій ситуації, у їхньому соціальному обслуговуванні, у соціальній реабілітації та адаптації: 1) розробка та реалізація заходів щодо активізації соціально-правової, психолого-педагогічної, інформаційної та консультативної допомоги молодим громадянам, які опинилися у скрутній життєвій ситуації, з питань вибору напрямків та форм освіти, професійної орієнтації, працевлаштування, організації підприємницької діяльності та інші види допомоги; 2) вдосконалення нормативних правових підстав підтримки громадських об'єднань та інших юридичних та фізичних осіб, які здійснюють допомогу та підтримку молодим громадянам, які опинилися у скрутній життєвій ситуації.

6. Сприяння та підтримка молодих громадян у галузі охорони їх здоров'я, у профілактиці небезпечних захворювань та формуванні здорового способу життя:

– удосконалення заходів державної підтримки та допомоги молодим громадянам, включаючи тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, пропагування здорового способу життя серед молоді, забезпечення безпечного материнства та профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом;

– активізація заходів щодо профілактичної роботи з молодими громадянами групи соціального ризику щодо попередження негативної поведінки у молодіжному середовищі;

– стимулювання заходів щодо пропаганди здорового способу життя, щодо розвитку у молодих громадян потреби та забезпечення активних занять фізичною культурою та спортом;

– формування та розвиток системи установ соціального обслуговування для молоді, створення умов для медико-психолого-педагогічної реабілітації, соціальної адаптації неповнолітніх громадян;

– здійснення заходів підтримки діяльності дитячих та молодіжних оздоровчих, освітніх закладів, експериментальних майданчиків з метою впровадження інноваційних технологій та методик у галузі формування здо-

рового способу життя, повноцінного дитячого, молодіжного, сімейного відпочинку, дозвілля, творчого розвитку.

7. Підтримка суспільно значущих ініціатив, суспільно-політичної діяльності молоді, молодіжних та дитячих громадських об'єднань: 1) активізація заходів з підтримки громадських ініціатив молодіжних та дитячих об'єднань, сприяння суспільно корисній діяльності молодих громадян та їх об'єднань, створення умов для реалізації творчого потенціалу молоді в усіх сферах суспільного життя; 2) стимулювання заходів щодо підтримки громадських ініціатив щодо залучення молоді до консультативної діяльності органів законодавчої та виконавчої влади в галузі державної молодіжної політики, щодо поширення практики створення та діяльності консультативних органів з проблем молоді при органах влади.

Загалом слід посилити соціальну та соціально-економічну спрямованість реалізації державної молодіжної політики. У соціальному блоці слід приділити особливу увагу питанням правового захисту та соціальної адаптації молоді, в якій особливу увагу звернути на проведення пілотних досліджень у галузі правового захисту та соціальної адаптації молоді, аналіз та проектування основних методик та технологій; підтримку проектів із соціальної адаптації осіб, хворих на алкоголізм, наркоманію, які страждають на психічні розлади посттравматичної властивості; розробку та реалізацію заходів щодо захисту молоді в екстремальних ситуаціях. Ґрунтуючись на даних досліджень, слід сформулювати нові підходи до державної молодіжної політики у вигляді наступних програмних блоків:

- ініціатива молодих - потенціал розвитку України (сприяння та підтримка розвитку громадянських ініціатив молоді; стимулювання молодіжного самоврядування; активізація діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань);

- інтереси молоді – на благо суспільства (перепрофілювання діяльності молодіжних центрів з урахуванням сучасних потреб та інтересів молоді, створення сучасної інфраструктури молодіжної політики);

- інноваційність та інвестиційність (затвердження принципу довгострокового інвестування на витрати у сфері державної молодіжної політики та прогнозу можливого обсягу прибутку);

- інформативність (інтерактивна взаємодія держави та молоді в інформаційних глобальних мережах силами самої молоді, створення всеукраїнського молодіжного інформаційного порталу, громадські засоби масової комунікації щодо всебічного охоплення молоді інформацією);

- інтеграція та співробітництво (визначення пріоритетності державної молодіжної політики як міжгалузевої сфери; спільне використання матеріальної бази установ різних відомств; розробка "молодіжних розділів" у цільових та інвестиційних програмах усіх рівнів);

– доступність соціальних послуг (інтеграція джерел фінансування державної молодіжної політики, посилення ролі економічних важелів залучених ресурсів; оснащення установ молодіжної політики сучасним обладнанням);

– диверсифікація молодіжної політики (використання різноманітного підходу до молоді щодо соціальних та вікових груп; розробка нових технологій роботи з молоддю, виходячи із соціальних та вікових відмінностей);

– діалог із молоддю (організація зустрічей, "круглих столів" з молоддю; проведення щорічних фестивалів молодіжних ініціатив; стимулювання створення громадських об'єднань).

Системоутворюючими факторами нових підходів до організації роботи з молоддю виступають: активність самої молоді, пов'язана з розширенням потенційних можливостей у її соціальному становленні; реалізація потреб кожної вікової групи молоді (17-19 років, 20-24 роки, 25-30 років); формування цільових проектів та програм на регіональному та державному рівнях, підтверджених нормативною базою, забезпечених державною підтримкою та фінансуванням. Основою системи для забезпечення ефективної роботи з соціальної безпеки молоді повинні стати: держава - суспільство (представлена широким спектром молодіжних та дитячих громадських об'єднань) - сама молодь.

Висновки. Таким чином, формування нових підходів та пріоритетних напрямів реалізації державної молодіжної політики з метою ефективної соціальної безпеки, ґрунтується на дійсних проблемах української молоді, виявлених у дослідженнях та представлених у даній роботі. Водночас, очевидно, що така постановка цілей та широкомасштабних завдань потребує об'єднання зусиль усіх суб'єктів молодіжної політики: державних, громадських, некомерційних та інших організацій та об'єднань, партій та рухів, населення – з метою збереження інноваційного, культурного та соціально-економічного потенціалу молоді України.

Перспективи взаємодії органів державної влади з громадськими об'єднаннями полягають у підтримці програм молодіжних та дитячих громадських об'єднань в освітніх закладах; сприяння матеріально-технічному та методичному забезпеченню молодіжних та дитячих громадських об'єднань. Інтереси держави та молоді у вельми певному спектрі створення та функціонування молодіжних та дитячих громадських об'єднань збігаються. Потрібні організовані та неорганізовані форми, що дозволяють забезпечити свободу вибору та дій, реалізацію соціальних інтересів та потреб юнаків та дівчат, їх соціально значущу участь у житті держави та суспільства. Це передбачає таке:

– подальше вибудовування простору професійної діяльності у сфері молодіжної політики та відповідне кадрове забезпечення;

– розробку професіограм існуючих та нових фахівців, стандартів та моделей організації їх діяльності;

– внесення змін до переліку напрямів підготовки та спеціальностей середньої та вищої професійної освіти;

– забезпечення комплексного підходу до вирішення питань, пов'язаних із підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації фахівців у галузі державної молодіжної політики.

Системний підхід до вдосконалення державної молодіжної політики з метою соціальної безпеки з урахуванням виділення критеріїв ефективності реалізації передбачає послідовну інституційну оформленість, розвиток інфраструктури галузі, затвердження зразкових положень про служби, центри, установи державної молодіжної політики; опис існуючих та нових посад, визначення статусу працівників молодіжної сфери. Основні зусилля мають бути спрямовані на конкретне вкладення інвестицій у молодь. У зв'язку з цим необхідним є перегляд підходу до інвестування державної молодіжної політики.

Особлива увага у комплексній системі соціальної безпеки молоді має бути приділена координації діяльності всіх елементів даної системи: держави (адміністративно-управлінського апарату); законотворчості (з урахуванням міжнародного законодавства), недержавних організацій та громадських рухів та особистісної активності кожної людини як обов'язкової складової.

Список використаних джерел:

1. Макс Вебер. Господарство і суспільство / пер. з нім. М. Кушнір. К.: Всесвіт, 2013.

2. П'єр Бурдьє. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп / Переклад з англ. Анастасії Рябчук. Київ: Медуза, 2015. 224 с.

3. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства : монографія / пер. з пол. Г. Теодорович. Нове розшир. вид. Львів : Колір ПРО, 2020. 799 с.

4. Мацюк Т. І. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2392>.

References:

1. Maks Veber. Hospodarstvo i suspilstvo / per. z nim. M. Kushnir. K.: Vsesvit, 2013.

2. Pier Burdie. Refleksyvna sotsiolohiia. Chastyna II: Chykazkyi vorkshop / Pereklad z anhl. Anastasii Riabchuk. Kyiv: Meduza, 2015. 224 s.

3. Shtompka P. Sotsiolohiia. Analiz suspiltva : monohrafiia / per. z pol. H. Teodorovych. Nove rozshyr. vyd. Lviv : Kolir PRO, 2020. 799 s.

4. Matsiuk T. I. Molodizhna polityka v Ukraini: suchasnyi stan ta shliakhy rozvytku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupy: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2392>.